

Asia Julkaisuoikeuden luovutus, ylioppilasaine, opinnäyte

Hakija Y

Annettu 5.6.1989

Tiivistelmä *Ylioppilasainetta voidaan pitää tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna kirjallisena teoksena. Tekijänoikeus aineeseen on kirjoittajalla. Teoksen julkistaminen ja julkaiseminen edellyttävät tekijän suostumusta. Aineen julkaisemisen yhteydessä on tekijän nimi mainittava, ellei tekijä ole edellyttänyt, että aine julkaistaan nimettömänä.*

SELOSTUS ASIASTA

Tieteellinen seura ja kulttuurijärjestö Y (jäljempänä Y) on 26.4.1989 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa ylioppilasaineiden julkaisemiseen oppimateriaalina liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Lausuntopyynnöstä ilmenee, että A on julkaissut koulujen äidinkielen opetuksen tarpeisiin ylioppilasainevalikoimia 1940-luvulta lähtien. Parin viime vuosikymmenen ajan valikoima on tuotettu harjoitustehtäviä sisältävänä ainekirjoituksen oppaana. Näytteinä julkaistuihin kirjoituksiin ei ole maksettu kirjoituspalkkioita ja tekstit on julkaistu nimettöminä.

Y toteaa edelleen, että ylioppilastutkintolautakunta on koepapereiden oikeudenomistajana luovuttanut aineiston äidinkielen opettajien ammattijärjestö X ry:n ja Y:n käyttöön. X ry:n työryhmälle aineisto on esimerkimateriaalia, jossa kirjoittajan virheisiin ja tekstin puutteisiin kiinnitetään erityistä huomiota. Kirjoittajan intimitettisuoja taataan nimettömänä julkaisemisella. Kustannussopimuksen mukainen tekijänpalkkio on maksettu kokonaisuudessaan X ry:lle, joka käyttää sen jäsenkuntansa ammatitaidon ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Koska kustantajan ja työryhmän tiedossa ei ole edes kirjoittajien osoitteita, ainoastaan entisen koulun nimi, on valittujen näytteiden kirjoittajille toimitettu vapaakappaleita vain pyynnöstä.

Opiskelija A:n ylioppilasaine on julkaistu kirjoittajan luvatta ja hänen nimeään mainitsematta K:n, J:n, R:n ja S:n toimittamassa kokoomateoksessa "Ylioppilasaineita 1986". A on vaatinut Y:ltä kirjoituspalkkiona 400 markkaa, tekijänoikeuslain 57 §:n mukaisena hyvityksenä ja kor-

vauksen palkkion kolminkertaista määrää eli 1 200 markkaa. Nimensä mainitsematta jättämisestä A on lisäksi vaatinut korvausta ja hyvitystä 400 markkaa eli yhteensä 1 600 markkaa.

A:n vaatimusten johdosta Y on ilmoittanut, ettei se, edellä selostettujen syiden vuoksi, ole velvollinen maksamaan vaadittua korvausta.

A on korvausvaatimuksen epäämisen johdosta lisäksi ilmoittanut Y:lle, ettei hän ole koskaan luovuttanut ylioppilasaineidensa tekijänoikeuksia ylioppilastutkintolautakunnalle, minkä vuoksi lautakunta ei ole voinut pätevästi luovuttaa ainetta X ry:n ja Y:n käyttöön. Lisäksi A toteaa Y:lle osoittamassaan kirjelmässä, että tekijänoikeuslain 3 §:n mukaisesti tekijä on aina ilmoitettava siten kuin hyvä tapa vaatii. Intimiteettisuoja taataan lain mukaan sillä, ettei teosta saa julkaista ilman tekijän lupaa eikä tekijää loukkaavassa yhteydessä. A:n mukaan kukaan ei ilman tekijän valtuutusta voi pätevästi siirtää tekijänpalkkiota maksettavaksi kolmannelle osapuolelle.

A:n vastine

Ennen asian ratkaisemista tekijänoikeusneuvosto on antanut A:lle mahdollisuuden vastineen antamiseen asiassa.

Tekijänoikeusneuvostolle toimittamassaan vastauksessa A toteaa, että ylioppilasainetta on omaperäisyyttä ja luovuutta osoittavana kaunokirjallisenä työnä pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna kirjallisena teoksena. Kirjoittajalla on yksinomainen oikeus määrätä sen julkistamisesta ja julkaisemisesta. A katsoo, ettei ylioppilasaineen jättäminen tarkastettavaksi täytä tekijänoikeuslain 8 §:n edellytyksiä julkistamisesta. Käytännössä ylioppilaskokelaalla ei ole valinnanvaraa, vaan hänen on pakko antaa aineensa tarkastettavaksi. Lain mukainen luvallisuus edellyttäisi tekijän omaa harkintavaltaa. Toisaalta aineen muutamaa tarkastajaa ei voitane pitää yleisönä. Ylioppilasainetta ei voida pitää tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla julkistettuna.

Tekijä voi rajoitetusti siirtää tekijänoikeutensa toiselle tekijän nimenomaisella tahdonilmaisella. Kukaan, esimerkiksi ylioppilastutkintolautakunta, ei voi yksipuolisesti ilmoittamalla ottaa tekijältä oikeuksia itselleen.

A toteaa, ettei hän ole missään yhteydessä ilmoittanut luovuttavansa tekijänoikeuksiaan ylioppilastutkintolautakunnalle. A katsoo, että lautakunta on menetellyt tekijänoikeuslain vastaisesti luovuttaessaan A:n aineen Y:lle ja X ry:lle julkaistavaksi.

Tekijänoikeuslain mukaan on tekijä ilmoitettava hyvän tavanmukaisesti. A katsoo tekijänoikeuslain hengen mukaan intimiteettisuojan toteutuvan, kun tekijällä on itsellään oikeus päättää teoksensa julkaisemisesta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan on sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, tekijänoikeus teokseensa. Saadakseen tekijänoikeuslain suojaa tuotteesta on ilmentävä tekijänsä luova ja omaperäinen panos eli sen on yllettävä niin sanottuun teostasoon. Laissa ei määritellä niitä ominaisuuksia, jotka teostasovaatimuksen täyttyminen edellyttää. Oikeuskäytännöstä on kuitenkin pääteltävissä, että kirjallisten teosten kohdalla ei teostasovaatimusta ole asetettu erityisen korkealle (KKO 1964 II 59, 1971 II 7).

Tekijänoikeus ei suojaa yksittäisiä tietoja, vaan sitä omaperäistä muotoa, johon tekijä on sanottavansa saattanut. Tekijänoikeus jakaantuu taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan muun ohessa se, että tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksestaan valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Tekijän moraalisten oikeuksien huomioon ottaminen edellyttää, että tekijä ilmoitetaan hyvän tavan edellyttämällä tavalla, kun teoksesta valmistetaan kappale tai kun teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Teosta ei tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan myöskään saa muuttaa tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla, eikä sitä ole lupa saattaa yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Teos saatetaan yleisön saataviin joko julkistamalla tai julkaisemalla se. Teos katsotaan julkistetuksi, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataviin. Julkaistuksi teos tulee saattamalla sen kappaleita tekijän suostumuksella kaupalliseen tai muutoin yleisölle suunnattuun levitykseen. Julkaisu teos on myös aina julkistettu. Julkistamiseen riittää yhden teoskappaleen saattaminen yleisön saataviin. Julkaiseminen tapahtuu teoksesta valmistettuja kappaleita levittämällä. Ennen teoksen julkaisemista tai julkistamista teokseen eivät sovellu mitkään tekijänoikeuden rajoitukset ja tekijällä on yksinomainen oikeus teokseensa.

Tekijänoikeus voidaan tekijänoikeuslain 27 §:n mukaisesti luovuttaa moraalisia oikeuksia koskevin rajoituksin. Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle, mutta se voidaan luovuttaa edelleen myös esimerkiksi juridiselle henkilölle. Tekijänoikeuden luovutussopimukselta ei edellytetä tiettyä muotoa. Tekijänoikeuslain 28 §:ssä säädetään lisäksi, ettei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta tai luovuttaa oikeutta toiselle, ellei toisin ole sovittu.

Tekijänoikeudesta ylioppilasaineeseen

Myös oppilaitoksissa syntyy tekijänoikeudellisesti suojattuja suoritteita. Sillä, että teos on opinnäyte, ei ole merkitystä tekijänoikeudellisessa mielessä. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että ylioppilasaine on siinä määrin luovuutta ja omaperäisyyttä edellyttävä opintosuoritus, että sitä voidaan pitää tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna kirjallisena teoksena. Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan 1989:4 ottanut kantaa yliopistollisten opinnäytteiden tekijänoikeuskysymyksiin. Neuvosto on tällöin todennut opinnäytteiden julkistumisesta niitä arvosteltavaksi luovutettaessa seuraavaa:

"Teoksen luovuttaminen arvosteltavaksi ei sellaisenaan merkitse teoksen saattamista yleisön saataviin, koska luovuttamisen tarkoitus on toinen: opintosuorituksen hyväksyminen ja arvosanan saaminen. Tekijänoikeuslain 8 §:ssä tarkoitettuna teoksen julkistamisen eli sen saattamisen "luvallisesti yleisön saataviin" on katsottava tarkoittavan nimenomaisesti tekijänoikeuslain mukaista luvallisuutta eli tekijän suostumusta."

Ylioppilasaine ei julkistu arvostelemisen yhteydessä ilman tekijän suostumusta ja tekijän yksinoikeus teokseensa on rajoittamaton. Teoksen julkaiseminen taas voi tapahtua ainoastaan tekijän tai tekijänoikeuden luovutuksensaajan suostumuksella. Ylioppilaskirjoituksiin osallistuminen ja aineen luovuttaminen arvosteltavaksi ei sinänsä voi merkitä tekijän suostumusta aineen julkaisemiseen. Jollei A:n ja ylioppilastutkintolautakunnan välille voida osoittaa syntyneen sopimusta tekijänoikeuden siirrosta tai ylioppilaskokeita koskevista säännöksistä tai määräyksistä nimenomaisesti muuta johdu, on tekijänoikeus ylioppilasaineeseen A:lla ja vain hänellä on oikeus määrätä sen julkaisemisesta. Teoksen julkaisemisesta maksettu palkkio kuuluu tekijälle tai sille, jolle hänen oikeutensa on siirtynyt.

Tekijän nimen ilmoittaminen teoksen yhteydessä riippuu vallitsevasta "hyvästä tavasta" eli viime kädessä kullakin alalla omaksutusta käytännöstä. Kirjallisten teosten osalta hyvä tapa edellyttää yleensä kirjoittajan nimen ilmoittamista saatettaessa teos yleisön saataviin. Kirjoittajan intimitteettisuojan tai muun syyn vuoksi on kuitenkin mahdollista sopia teoksen julkaisemisesta nimettämänä tai nimimerkillä.

Teosta vastoin tekijänoikeuslakia käyttävä on lain 57 §:n mukaan velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Jos käyttäminen tapahtuu tahallisesti tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä sekä kärsimyksestä ja muusta haitasta. Tekijänoikeuslain esitöiden (HE 32/1984 vp) mukaan hyvityksen määrää arvioitaessa olisi laskennallisena lähtökohtana pidettävä tekijänoikeutta valvovien järjestöjen sopimien korvauserusteiden mukaista korvausta. Milloin sopimuksia korvauserusteista ei jol-

lakin alalla tai tiettyä käyttöä varten ole, hyvityksen vähimmäismääränä olisi pidettävä kohtuullista summaa, jolla tekijä todennäköisesti olisi antanut luvan teoksen käyttämiseen.

Tiivistelmä

Ylioppilasainetta voidaan pitää tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna kirjallisena teoksena. Tekijänoikeus aineeseen on kirjoittajalla. Teoksen julkistaminen ja julkaiseminen edellyttävät tekijän suostumusta. Aineen julkaisemisen yhteydessä on tekijän nimi mainittava, ellei tekijä ole edellyttänyt, että aine julkaistaan nimettömänä.

Tekijänoikeus voidaan luovuttaa sopimuksin, jolta ei edellytetä tiettyä muotoa. Ellei toisin ole tekijän ja luovutuksensaajan välillä sovittu, ei luovutuksensaaja ole oikeutettu siirtämään saamaansa oikeutta edelleen.

Teosta vastoin tekijänoikeuslakia käyttävä on velvollinen suorittamaan tekijälle käyttämisestä kohtuullisen hyvityksen sekä tietyin edellytyksin myös korvausta muusta menetyksestä. Tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa mahdollisen hyvityksen tai korvauksen suuruuteen.